

8 MAKEN DE CONTACTEN DE BELGEN?

DE RELATIE TUSSEN VLAAMS-WAALSE CONTACTEN, IDENTITEITEN EN HOUDINGEN OVER STAATSHERVORMING

Peter Thijssen, Dave Sinardet & Régis Dandoy

8.1 Inleiding

De houding van de publieke opinie over het federaliseringsproces in België, en met name over de verdeling van de bevoegdheden over de verschillende bestuursniveaus, alsook de daarmee samenhangende identificatie met die verschillende niveaus wordt al meer dan twee decennia in detail bestudeerd, meestal in het kader van grootschalige onderzoeken naar het kiesgedrag (zie onder andere Swyngedouw & Beerten, 1996; Frogner, Dewinter & Baudewyns, 2007; Swyngedouw & Rink, 2008; Deschouwer & Sinardet, 2010; hoofdstuk 9 in dit boek). De evolutie van die ‘etnisch-territoriale’ identiteiten en voorkeuren voor bevoegdheidsverdeling wordt meestal ook in verband gebracht met ruimere politieke voorkeuren en met een aantal van de klassieke sociodemografische variabelen zoals leeftijd, geslacht en opleidingsniveau.

Een dimensie die echter nog zelden werd onderzocht, is die van de communicatie en de contacten tussen de taalgroepen. Daarmee bedoelen we de mate waarin mensen de taalgrens oversteken, hetzij fysiek, hetzij via media-gebruik, maar ook de mate waarin ze persoonlijke banden onderhouden met mensen die niet tot hun eigen taalgroep behoren. Wat is het profiel van mensen met veel of weinig van die contacten? En hoe zijn die contacten geëvolueerd tijdens de periode van communautaire hoogspanning en politieke crisis van de voorbije jaren?

Die vraag is op zichzelf interessant, maar het is ongetwijfeld nog interessanter om te onderzoeken in welke mate die contacten ook een invloed hebben op de identiteiten en op de voorkeuren rond bevoegdheidsverdeling. Is het bijvoorbeeld zo dat wie in zijn persoonlijke leven meer taalgrensoverschrijdende communicatie en contacten heeft, het gehele Belgische samenlevingsmodel een warmer hart toedraagt, zich meer Belg voelt en tegenstander is van verdere opsplitsing van federale bevoegdheden? Of leiden die contacten eerder tot een sterkere vaststelling van een verschil tussen de regio's, waardoor mensen met veel interregionale contacten eerder geneigd zijn zich meer Vlaming of Waal te voelen en voorstander te zijn van meer regionale autonomie?

8.2 Contact en solidariteit

De theoretische vraag die centraal staat in dit hoofdstuk, is de rol van interregionale contacten voor verschillende vormen van identiteitsvorming en de bevoegdheidsverdeling in een federale staat. Het bestaande onderzoek heeft zich nogal eenzijdig gericht op interregionale uitwisseling in de vorm van solidariteitsstromen in de sociale zekerheid. De onderliggende processen bleven echter grotendeels onderbelicht (Van Parijs, 2011: 194). Er bestaan op dat vlak nochtans heel wat inspirerende sociologische en sociaalpsychologische theorieën. Zo voorspelde Durkheim reeds aan het einde van de negentiende eeuw dat de mechanische groepsgebonden solidariteit, die steunt op identificatie met de eigen etnisch-culturele lidmaatschapsgroep, ten gevolge van individualisering en arbeidsdeling geleidelijk zou worden vervangen door organische contactgebonden solidariteit die steunt op bilaterale ontmoeting (Durkheim, 1893). Of Durkheim gelijk heeft gekregen, blijft echter een open vraag, niet in het minst omdat veel sociale wetenschappers federale solidariteit nog steeds vooral zien in het licht van de mechanische groepsgebonden identificatie. Men gaat er gemeenzaam van uit dat het overleven van een federale staat afhankelijk is van een behoorlijke mate van identificatie met de federatie. Hoe die identificatie tot stand komt, is evenwel minder duidelijk.

Veel sociaalpsychologen zijn echter van oordeel dat groepscontact cruciaal is in dat verband, al verschillen ze van mening over de richting van het effect. Volgens de enen is er sprake van een positief effect omdat contacten

tussen groepen tot wederzijdse erkenning en empathie kunnen leiden. Zo stelt de 'intergroup contact theory', geïntroduceerd door Allport in *The Nature of Prejudice* in 1954, dat contact tussen verschillende etnisch-culturele groepen de wederzijdse kennis vergroot en negatieve vooroordelen vermindert (Pettigrew, 1998). De wederzijdse empathie die voortvloeit uit contacten tussen verschillende etnisch-culturele groepen, is niet toevallig ook de basis voor Durkheims 'organische solidariteit' (Pettigrew, 1998; Pettigrew and Tropp, 2008). Het contact tussen de verschillende etnisch-culturele groepen zou immers ook de motor zijn van de substitutie van mechanische identificatie met de eigen etnisch-culturele groep door de organische solidariteit die die groepen overstijgt.

Anderen benadrukken daarentegen de negatieve effecten van contact. Zo stelt de 'group threat theory', waarvan Putnam (2007) bijvoorbeeld een bekende exponent is, dat contacten tussen groepen waarbij er al een zekere animositeit bestaat, eerder zullen leiden tot een uitdieping van negatieve vooroordelen. De veronderstelling is dat contacten gevoelens van bedreiging stimuleren omdat leden van de andere etnisch-culturele groep als concurrenten voor de schaarse hulpbronnen worden gepercipieerd en dat in het bijzonder in een context van economische crisis waarbij politieke elites inspelen op de groepsverschillen. Die theorie impliceert dus een omkering van Durkheims logica: contacten zouden hier geen aparte organische solidariteit genereren, maar enkel de mechanische solidariteit met de eigen etnisch-culturele groep versterken (Thijssen, 2012).

Empirisch onderzoek dat zich toespitst op de relaties tussen autochtonen en allochtonen, lijkt de intergroep contact theory gelijk te geven, alhoewel er aanvankelijk bij de eerste contacten toch ook enige ondersteuning is voor de group threat theory (Thijssen & Dierckx, 2011). In tegenstelling tot de contacten tussen autochtonen en allochtonen die in onze contreien alle-daags, doch van recente datum zijn, hebben Vlamingen en Walen echter een lang samenlevingsverleden maar veeleer in de vorm van een latrelatie. Door de territoriale, bestuurlijke, taalkundige en mediatieke segregatie, leven Vlamingen en Walen steeds nadrukkelijker *apart together* (al kan men ook zeggen dat dat geldt voor andere categorieën in de samenleving binnen de twee taalgroepen). Contacten tussen Vlamingen en Walen zijn daardoor meer occasioneel en meer intentioneel dan de contacten tussen autochtonen en allochtonen, die zeker in een stedelijke context eerder *together apart*

leven. Gegeven die uiteenlopende contexten blijft het dus onduidelijk in welke mate contacten tussen Vlamingen en Walen een positief dan wel een negatief effect zullen hebben op de politieke identiteitsvorming en de houding ten opzichte van de bevoegdheidsverdeling.

In wat volgt, gaan we eerst wat dieper in op de politiek-sociologische context van de Vlaams-Waalse contacten met het oog op de formulering van een viertal afgelijnde hypothesen. Die hypothesen zullen we dan in het laatste deel testen.

8.3 Contacthypothesen in federaal België 2007-2014

Wie zich baseert op het politieke en mediadiscours van de voorbije jaren, zou kunnen concluderen dat de kloof tussen Vlamingen en Walen groter is dan ooit. Communautaire thema's als Brussel-Halle-Vilvoorde leidden tot jarenlange politieke stilstand, gekruid met momenten van absolute hoogspanning. Onder meer vanwege dat dossier en vanwege de moeilijkheden om tot een zesde hervorming van de Belgische staat te komen, kende België de langste periode in haar geschiedenis zonder volwaardige regering. De media vormden doorgaans geen neutraal forum waarop de verschillende standpunten met elkaar geconfronteerd konden worden, maar versterkten veeleer de politieke consensus in de eigen taalgroep (Sinardet 2012).

Op basis daarvan zou men ook kunnen stellen dat België een pijnlijke illustratie is van de zogenaamde paradox van het federalisme, die stelt dat zelfbestuur het potentieel heeft om etnisch-culturele tegenstellingen zowel te matigen als te versterken (bijvoorbeeld Erk & Anderson, 2009). In de mate dat federalisering leidt tot meer segregatie van de Belgische samenleving (bijvoorbeeld het verdwijnen van nationale verenigingen en nationale ontmoetingsplaatsen) en tot meer segregatie van de publieke sfeer (bijvoorbeeld een gescheiden medialandschap en berichtgeving) ten gevolge van een regionalistisch elitediscours, zou het kunnen dat er minder contacten zijn tussen Vlamingen en Walen. Hoewel we helaas niet bij machte zijn om te testen in welke mate de federalisering of de verschillende processen die daarmee verbonden zijn, daadwerkelijk katalysatoren zijn van verandering, gaan we er sowieso van uit dat er in 2014, na een periode van commu-

nautaire hoogspanning en verdere stappen in het federaliseringsproces (de overdracht van steeds meer bevoegdheden naar deelgebieden), een daling is van de contacten tussen Vlamingen en Walen. Concreet leidt dat tot de volgende, eerste hypothese:

Hypothese 1: Tussen 2007 en 2014 neemt de contactfrequentie tussen Vlamingen en Walen af.

Hoewel de toekenning van autonomie een manier kan zijn om conflicten tussen etnisch-culturele groepen vreedzaam op te lossen, kan dat ook net de identiteiten van die groepen versterken en consolideren. Politieke elites zijn in dat proces een belangrijke actor. Terwijl van elites in een consensusdemocratie zoals de Belgische verwacht wordt dat ze de spanningen tussen taalgroepen kunnen pacificeren (Lijphart, 1977), is echter ook het omgekeerde waar (Sinardet, 2011). Zo kan federalisme op termijn aan nationalistische partijen de middelen aanreiken voor de volledige uitholling van de elementen van gedeeld bestuur (Riker, 1964). In de mate dat dat gedeeld bestuur bijvoorbeeld ook interregionale transfers omvat die inkomensongelijkheid reduceren, zal die uitholling ook het sociaal herverdelingsbeleid en dus de solidariteit in strikte zin bedreigen (zie onder andere Banting & Kymlicka, 2006). Maar men zou ook kunnen stellen dat federalisering tot de versterking leidt van een bepaald type van solidariteit, namelijk die met de eigen etnisch-culturele groep. Hoe meer de andere etnisch-culturele groep in de eliteretoriek wordt afgebeeld als fundamenteel anders en als een bedreiging (voor de eigen welvaart), hoe groter de kans dat interregionale contacten ook op publieksniveau eerder zullen leiden tot een sterkere identificatie met de eigen in-group (mechanische solidariteit). In wezen ligt de paradox van het federalisme dus in het verlengde van de hogergenoemde bedreigingstheorie, die impliceert dat meer contacten net de identificatie met de regionale identiteit zullen versterken.

Het is interessant om vast te stellen dat die laatste logica op het eerste gezicht haaks staat op de manier waarop Emile Durkheim en veel van zijn moderne interpretatoren (Alexander, 2006; Van Parijs, 2011) verwachtten dat solidariteit zal evolueren in moderne staten. In *De la division du travail social* voorzag Durkheim een evolutie van mechanische naar organische solidariteit. Die eerste solidariteitsvorm is gebaseerd op de kracht van een instinctieve en bijna-automatische identificatie met de eigen etnisch-

culturele groep, waarbij de nadruk ligt op ‘ingebeelde’ gemeenschappelijkheid en gelijkenissen van die groep. De tweede vorm is eerder gebaseerd op de complementariteit van uitwisselingen tussen verschillende individuen, die in de hand wordt gewerkt door een toenemende arbeidsverdeling. Het gaat hier eerder om intersubjectieve empathie en is dus veeleer een reflexief proces dat mogelijk wordt gemaakt door een sterk onderwijssysteem en een sterk middenveld. Maar als federalisering aanleiding geeft tot aparte arbeidsdelingen (minder interregionale samenwerking en ontmoeting tussen Vlaanderen en Wallonië), is er eigenlijk geen tegenspraak tussen de federaliseringsparadox en het werk van Durkheim. In de termen van Durkheim kunnen we dus zeggen dat federalisme – als het almaar meer autonomie en mogelijk afscheiding faciliteert – kan leiden tot een regressie van de moderne evolutie van solidariteit, van organisch terug naar mechanisch (Thijssen, 2012). De paradox van federalisme impliceert dus een relatie tussen verdergaande federalisering en toenemende ‘mechanische’ solidariteit.

Hypothese 2: Meer contacten tussen Vlamingen en Walen leidt tot een versterking van de identificatie met de eigen etnisch-culturele groep.

Hypothese 3: Meer contacten tussen Vlamingen en Walen leidt tot meer steun voor verdere overdracht van bevoegdheden naar de regio's en dat zowel via een direct effect (3a) als via een indirect effect over regionale identificatie (3b).

Zoals hoger al aangekaart werd, gaat de ‘intergroup contact theory’ uit van totaal tegenovergestelde premissen (o.a. Schlueter & Wagner, 2008; Wagner e.a., 2006; Pettigrew & Tropp, 2006). Volgens die theorie leiden interregionale contacten ook in tijden van economische crisis en vijandige eliteretoriek tot meer wederzijds begrip en tolerantie tussen etnisch-culturele groepen. Intensievere contacten tussen individuen van verschillende etnische achtergrond leiden tot een vermindering van subjectieve bedreiging en angst (Pettigrew & Tropp, 2008) en zorgen dus voor een genuanceerde en positieve beeldvorming van de andere etnische groep, wat dan op zijn beurt zal leiden tot meer interetnisch vertrouwen en tot een sterkere geneigdheid om samen te werken. Aanvankelijk stelde Allport (1954) dat dat positieve effect van etnische diversiteit op intergroep-verhoudingen zich enkel voordoet als er een goede samenwerking bestaat tussen de verschillende etnische groepen. Recent onderzoek toonde echter aan dat er ook een direct positief effect

bestaat, los van die voorwaarden (Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp, 2006). We kunnen de bovenstaande hypothesen dus ook gewoon omkeren.

Hypothese 4: Meer contacten tussen Vlamingen en Walen leidt tot een verzwakking van de identificatie met de eigen etnisch-culturele groep.

Hypothese 5: Meer contacten tussen Vlamingen en Walen leidt tot minder steun voor verdere overdracht van bevoegdheden naar de regio's en dat zowel via een direct effect (5a) als via een indirect effect over regionale identificatie (5b).

Het spreekt echter voor zich dat we de bovenstaande hypothesen 3, 4, 5 en 6 ook longitudinaal kunnen testen. We baseren ons daarom niet enkel op het PARTIREP-verkiezingsonderzoek van 2014, maar ook op een vergelijkbare dataset die in 2007 werd verzameld door TNS Media in opdracht van de kranten *De Standaard* en *Le Soir*. Dat gebeurde in het kader van een samenwerkingsoperatie tussen de twee kranten, waarin analoge vragen werden gesteld die een licht kunnen werpen op het belang van interregionale contacten voor de solidariteit in de Belgische federale staat.

8.4 Vlaams-Waalse communicatie en contacten (evolutie 2007 - 2014)

Met het oog op de test van hypothese 1 kijken we eerst naar de manier waarop de interregionale contacten tussen Vlamingen en Walen binnen België in de tijd geëvolueerd zijn. Aangezien er in het verleden geen onderzoek is gebeurd naar die contacten, blijft die vergelijking helaas beperkt tot de periode tussen 2007 en 2014. Dat is echter wel een relevante periode aangezien de federale verkiezingen van 2007 het begin inluiden van een lange communautaire crisis, die uiteindelijk zou duren tot het afsluiten van een akkoord over een zesde staatshervorming en de vorming van de regering Di Rupo, einde 2011. Tijdens de korte overblijvende legislatuur, waarin de staatshervorming ook nog in wetteksten moest worden omgezet, worden goedgekeurd in het parlement en deels ook worden uitgevoerd, en waarin N-VA sterk bleef scoren in de peilingen, bleven de communautaire spanningen hoog. Het was dus een periode waarin de toekomst van het land en de

relaties tussen de taalgroepen in het middelpunt van het politieke en media-debat bleven. Dat zou ook een invloed kunnen hebben op de communicatie en contacten tussen de taalgroepen.

Tabel 8.1: bezoekfrequentie Vlaanderen- Wallonië (Bron: *Le Soir – De Standaard* 2007 & PARTIREP 2014)

Waalse respondenten – Bezoekfrequentie Vlaanderen									
	Voor vakantie of vrije tijd			Voor bezoek Nederlands-talige vrienden			Om te winkelen		
	2007	2014	Vershil	2007	2014	Vershil	2007	2014	Vershil
Minder dan jaarlijks/nooit	44.4%	51.8%		65.8%	80.9%		68.2%	73.9%	
Frequenter	55.6%	48.2%	-7.4%	34.2%	19.1%	-15.1%	31.8%	26.1%	-5.7%
Vlaamse respondenten – Bezoekfrequentie Wallonië									
	Voor vakantie of vrije tijd			Voor bezoek Franstalige vrienden			Om te winkelen		
	2007	2014	Vershil	2007	2014	Vershil	2007	2014	Vershil
Minder dan jaarlijks/nooit	46.4%	58.8%		75.5%	82.7%		86.1%	83.2%	
Frequenter	53.6%	41.2%	-12.4%	24.5%	17.3%	-7.2%	13.9%	16.8%	+2.9%
Vershil	-2.0%	-7.0%		-9.7%	-1.8%		-17.9%	-9.3%	
Vla-Wal									

We vroegen de respondenten aan te geven hoe vaak ze de taalgrens oversteken. De resultaten daarvan staan in tabel 8.1. Of het nu gaat over bezoeken voor vakantie of vrije tijd of voor ontmoetingen met vrienden, het valt op dat de interregionale contacten over de onderzochte periode van zeven jaar significant gedaald zijn. Enkel het aantal Vlamingen dat gaat winkelen in Wallonië, is licht gestegen. De daling in bezoeken voor vakantie blijft beperkt, maar vooral het bezoek aan vrienden is gedaald en dat is wellicht de variabele die het meest substantiële contact impliceert.¹⁷ De daling die we zien tussen 2007 en 2014, is overigens niet te wijten aan substantiële verschillen in de steekproeven met betrekking tot de afstand van de woonplaats tot de taalgrens. Het ligt immers voor de hand dat individuen die dichterbij de taalgrens wonen, meer contact zullen hebben met de andere taalgemeenschap. We merken inderdaad op dat inwoners van Vlaams- en Waals-Brabant veruit de meeste contacten hebben over de taalgrens. Maar

ook wanneer we ons toespitsen op de respondenten die in een provincie wonen zonder direct contact met de taalgrens, respectievelijk Namen en Luxemburg voor Wallonië en Antwerpen voor Vlaanderen, zien we een significante daling van het aantal contacten tussen 2007 en 2014. We vinden dus wel degelijk ondersteuning voor de eerste hypothese, die suggereert dat het aantal contacten en dus Durkheims organische solidariteit daalt.

Wat het absolute niveau van de onderscheiden contactvariabelen betreft, zien we dat de bezoeken voor vakantie of vrije tijd er enigszins uitschieten, want met een Waal op de twee en vier Vlamingen op de tien die meer dan één keer per jaar de taalgrens oversteken, is de contactfrequentie hier toch heel wat hoger dan bij de andere indicatoren. Die voor het ontmoeten van vrienden ligt bijvoorbeeld al een pak lager, met in de beide groepen minder dan een op de vijf. Ten slotte zien we dat de contacten meer van Wallonië naar Vlaanderen gaan dan omgekeerd. Vooral wat het winkelen betreft, valt het op dat er meer Walen in Vlaanderen winkelen dan omgekeerd.

Kijken we dan naar het mediagebruik. De vergelijking is hier iets complexer aangezien er in 2014 gevraagd werd naar het algemene mediagebruik, terwijl er in 2007 afzonderlijk naar vier verschillende media (kranten, tv, radio en weekbladen) werd gevraagd. In tegenstelling tot de voorgaande 'directe' contactvariabelen zien we hier een omgekeerd verband met de regio. Terwijl daarnet bleek dat Walen meer face to face contacten hebben met Vlamingen dan omgekeerd, stellen we hier vast dat Walen minder in aanraking komen met de Nederlandstalige media dan omgekeerd. Naar de verklaring daarvan kunnen we voorlopig slechts gissen, maar het verband is significant en gelijkaardig in de twee onderzochte periodes. Belangrijker voor die bijdrage is evenwel dat we ook hier zien dat het wederzijdse mediagebruik duidelijk is afgenomen over de laatste zeven jaar. De afname lijkt bovendien iets sterker in Vlaanderen dan in Wallonië, wat mogelijk op een zekere convergentie wijst. Hoewel we benadrukken dat de indicatoren voor 2007 en 2014 niet helemaal dezelfde zijn, lijkt het onwaarschijnlijk dat het hier gaat om een artefact van de vraagstelling. In tabel 8.1 zien we immers dat in 2007 slechts 37,3% van de Vlamingen minder dan jaarlijks of nooit naar de Franstalige tv kijkt, terwijl in 2014 66% van de Vlamingen zegt dat ze minder dan jaarlijks of nooit de Franstalige media *in het algemeen* volgen. Het lijkt ons vrij onwaarschijnlijk dat respondenten nooit aan de televisie denken wanneer er gevraagd wordt naar hun mediagebruik. Hoe dan ook zou het zeer inte-

ressant zijn om het een en ander grondiger te toetsen op basis van meer objectieve kijkcijfergegevens.

8.5 Contacten, identiteiten en staatsvorming

Vervolgens kijken we hoe de aan- of afwezigheid van contacten gerelateerd is aan de identificatie van de respondenten met de verschillende etnoterritoriale identiteiten in België.

Op basis van de *group threat theory* en de context van economische crisis en communautaire spanning op eliteniveau veronderstelden we dat een hogere contactfrequentie met de andere taalgemeenschap eerder tot een versterking van de identificatie met de eigen etnisch-culturele gemeenschap zal leiden en dat ten koste van de supraregionale identificatie, in casu Belgische identiteit (hypothese 2). Meer frequent contact met de andere taalgroep zou de gepercipieerde verschillen uitvergrooten en zo het aanvoelen van een onderscheid tussen de taalgroepen kunnen versterken. Contacten leiden volgens die these dus enkel tot een bevestiging van de stelling dat de andere taalgroep een bedreiging vormt voor de vitale belangen van de eigen regionale in-group. De *intergroup contact theory* gaat evenwel uit van een diametraal tegenovergestelde these, want ze leidt immers tot de verwachting dat mensen die veel taalgrensoverschrijdende contacten hebben, zich minder zullen identificeren met hun eigen etnisch-culturele groep en zich eerder Belg zullen voelen. Frequentere contacten kunnen immers leiden tot een aanvoelen dat er uiteindelijk niet zoveel verschillen zijn tussen Vlamingen en Walen of dat die verschillen alleszins kleiner zijn dan in het politieke en mediadis-cours wordt voorgehouden. Mensen die een nauwere band hebben met de andere taalgemeenschap, zullen zich meer kunnen voorstellen bij het Belg-zijn. De organische solidariteit die voortspuit uit contact en ontmoeting heeft dus een belangrijke empathische component (Thijssen, 2012).

We onderzoeken het verband tussen contact en identiteit aan de hand van factorscores voor intercommunautair contact, waarvoor we ons baseren op de vier contactitems. Een nadeel van die contactschaal is wel dat ze ook mediacontact bevat omdat we weten dat de verschillende regio's zich daar op een afwijkende wijze toe verhouden.

Tabel 8.2: taalgrensoverschrijdend mediagebruik 2014

	Vlamingen	Walen	Vershil
	Franst. Media	Nederlandst. Media	
Minder dan jaarlijks/nooit	66.0%	79.6%	
Frequenter	34.0%	20.4%	7.4%

Tabel 8.3: taalgrensoverschrijdend mediagebruik 2007

	Vlamingen	Walen	Vershil	Vlamingen	Walen	Vershil
	Franst. TV	Nederlandst. TV		Franst. Kranten	Nederlandst. Kranten	
Minder dan jaarlijks/nooit	37.3%	59.3%		72.6%	86.9%	
Frequenter	62.7%	40.7%	20.0%	27.4%	13.1%	14.3%

Tabel 8.4: verhouding tussen contacten en identiteit (factorscores) - Waalse respondenten

Identiteit	Gemiddelde	N	Std. afwijking
Enkel Waal	-.325	81	.912
Meer Waal dan Belg	-.171	189	.778
Ik voel me evenveel Vlaming/Waal als Belg	-.072	418	.852
Ik voel me meer Belg dan Vlaming/Waal	.556	88	1.021
Ik voel me enkel Belg	.152	218	1.190
Totaal	-.007	994	.968

Tabel 8.5: verhouding tussen contacten en identiteit (factorscores) - Vlaamse respondenten

Identiteit	Gemiddelde	N	Std. afwijking
Enkel Vlaming	-.463	23	.888
Meer Vlaming dan Belg	-.411	75	.686
Evenveel Vlaming als Belg	-.153	433	.883
Meer Belg dan Vlaming	.0262	117	.943
Enkel Belg	.292	362	1.181
Totaal	.001	1010	1.022

In de tabellen 8.4 en 8.5, waar hogere scores wijzen op een hoger contact, blijkt bijzonder duidelijk dat wie taalgrensoverschrijdende contacten heeft, zich wel degelijk ook meer Belg voelt. De verwachting uit hypothese 4, dat meer contact zou samengaan met een sterker Belgisch gevoel, wordt dus bewaarheid, in tegenstelling tot hypothese 2. Hier lijkt dus de contacttheorie op te gaan en niet de bedreigingstheorie.

Bij de Waalse respondenten loopt het stijgende Belgische gevoel recht evenredig met de stijging aan interregionale contacten. Bij de Vlaamse respondenten is dat eveneens het geval, met uitzondering van het feit dat wie zich meer Belg voelt dan Waal, meer contacten heeft dan wie zich enkel Belg voelt (maar ook die laatste categorie scoort nog steeds het hoogste op contacten).

In wat volgt, bekijken we alvast of een gelijkaardige dynamiek ook opgaat voor het verband tussen taalgrensoverschrijdende contacten en voorkeuren voor bevoegdheidsverdeling.

Tabel 8.6: verhouding tussen contacten en bevoegdheidsverdeling (factorscores) - Vlaamse respondenten

Bevoegdheidsverdeling (Q48)	Gemiddelde	N	Std. afwijking
0 - Alle bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten	-.105	63	.997
1	-.067	36	.819
2	-.153	86	.853
3	-.043	98	.846
4	.090	144	.858
5 - Het is goed zoals het is	-.098	326	1.002
6	-.064	62	.989
7	.170	67	1.002
8	.394	45	1.219
9	.651	13	1.092
10 - Alle bevoegdheden voor de federale staat	.488	38	1.179
Totaal	.007	978	.979

Op basis van de voorgaande resultaten zouden we ook hier verwachten dat een groter aantal contacten over de taalgrens heen samengaat met een voorkeur voor meer bevoegdheden op federaal vlak, of alleszins niet met een

voorkeur voor meer regionale autonomie. Uit hoofdstuk 9 van dit boek weten we alvast dat er een verband bestaat tussen identificatie en standpunten over staatsvorming, althans bij de Vlaamse respondenten: wie zich sterk Vlaming voelt, is ook geneigd meer bevoegdheden naar Vlaanderen te willen. Hier dook wel een regionaal verschil op, want bij de Waalse kiezers bleek er geen verband te bestaan tussen identiteit en voorkeur rond bevoegdheidsverdeling. In de volgende tabellen bekijken we nu in welke mate interregionale contacten een rol spelen op het vlak van institutionele voorkeuren.

Tabel 8.7: verhouding tussen contacten en bevoegdheidsverdeling (factorscores) - Waalse respondenten

Bevoegdheidsverdeling (Q48)	Gemiddelde	N	Std. afwijking
0 - Alle bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten	.080	31	1.199
1	-.351	11	.940
2	-.163	58	.892
3	-.061	79	1.115
4	.151	91	1.104
5 - Het is goed zoals het is	-.073	294	.943
6	.056	80	.889
7	.071	97	.936
8	.126	99	1.075
9	.222	30	1.332
10 - Alle bevoegdheden voor de federale staat	.004	97	1.102
Totaal	.008	967	.0191

Het verband is minder uitgesproken dan bij identiteit, maar we kunnen toch stellen dat wie voorstander is van meer regionale autonomie, meestal ook minder contacten heeft met de andere taalgroep. Opnieuw lijkt dus de contacttheorie uit hypothese 5 te worden bevestigd en de bedreigingstheorie uit hypothese 3 niet. Dat is het meest uitgesproken bij de Vlaamse respondenten, waar het verschil in aantal contacten tussen zij die meer decentralisering en zij die meer (her)federalisering voorstaan, vrij groot is. Dat verschil is er ook bij de Waalse respondenten, maar wat minder uitgesproken. Dat ligt ook in lijn met het al eerder vastgestelde verschil tussen Vlaamse en Waalse kiezers wat betreft de link tussen identiteit en bevoegdheidsverdeling.

ling. Het lijkt er dus op dat contacten over de taalgrens heen leiden tot een voorkeur voor het versterken van de federale staat.

In wat volgt, zullen we de verschillende variabelen die we al bespraken, samen met andere, opnemen in een structureel vergelijkingsmodel.

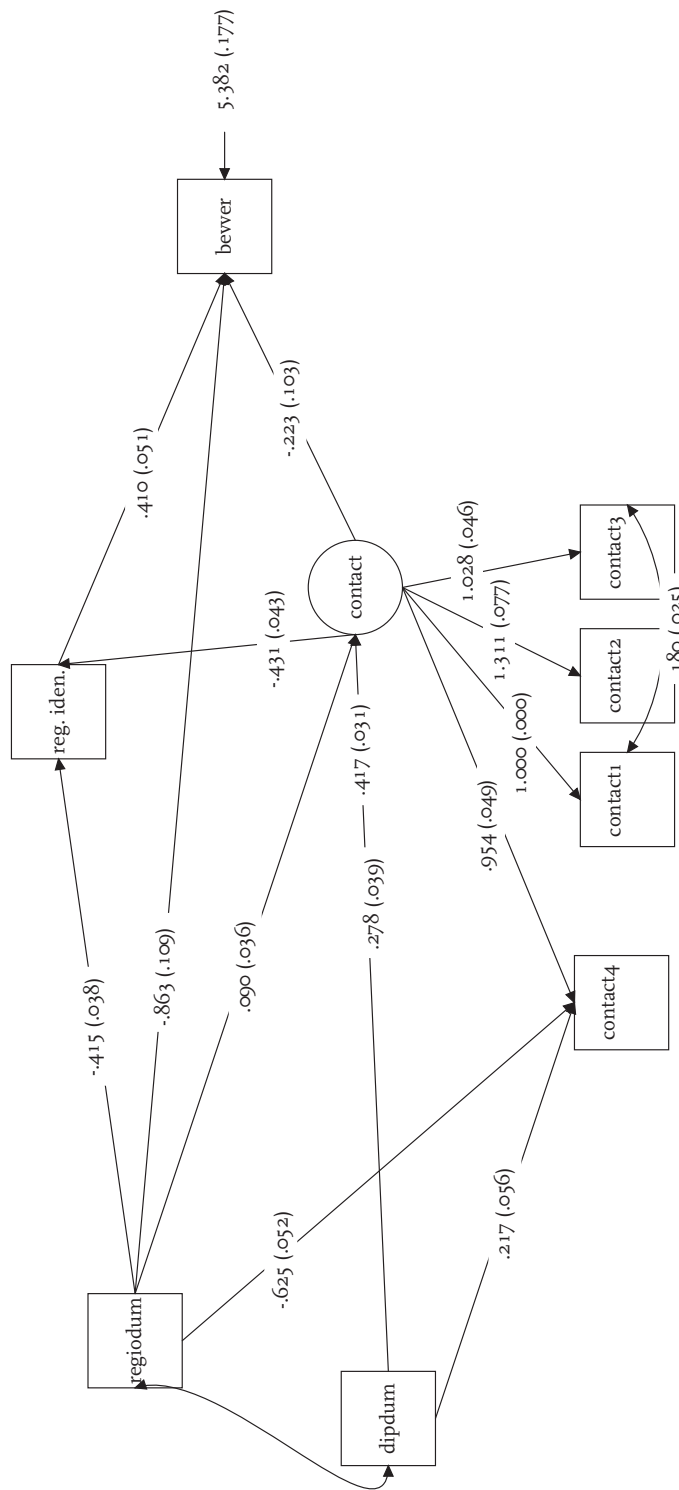
8.6 Contactfrequentie, identiteit en steun voor verdere regionalisering

Omdat we met het oog op de minimalisering van meetfouten de contactfrequentie willen meten aan de hand van een volwaardig meetmodel, is het best om de effecten van de factor 'contactfrequentie' te schatten op basis van een model van structurele vergelijkingen. Dat zogenaamde SEM-model laat bovendien toe om de directe en de indirecte effecten van contactfrequentie te onderscheiden. We schatten de SEM-modellen met behulp van de versie 7 van het programma Mplus.

Omdat we weliswaar over equivalente variabelen beschikken voor 2007 en 2014 maar niet voor dezelfde respondenten (we hebben geen paneldata), is het helaas niet mogelijk om de beide datasets te integreren in één en hetzelfde model. We zullen ons bijgevolg tevreden moeten stellen met de vergelijking van aparte modellen voor de beide tijdstippen afzonderlijk. We beginnen met de bespreking van het model voor 2014, vervolgen dan met de bespreking van het model voor 2007 en sluiten af met de vergelijking van de beide modellen. Bij de bespreking van de afzonderlijke modellen rapporteren we de ongestandaardiseerde effecten, terwijl we bij de vergelijking vooral focussen op gestandaardiseerde effecten omdat de operationalisering van bepaalde variabelen niet helemaal uniform zijn op de twee meetmomenten.

In het goed passende SEM-model [Chi-kwadraat= 64.091 ($\nu=13$); RMSEA= 0.044 (90% C.I.: 0.034 - 0.055); CFI= 0.984; TLI= 0.968] op basis van de PARTIREP-data van 2014 bekleedt het meetmodel voor interregionaal contact (Contact) uiteraard een centrale plaats. Het bestaat uit drie indicatoren die betrekking hebben op face to face contacten over de taalgrens en één indicator die peilt naar contact met de media uit de andere taalgemeenschap. De drie face to face indicatoren verwijzen respectievelijk naar vakantiebe-

Grafiek 8.1: SEM-model PARTIREP-data 2014

VARIABLEN:

Regiodum: Waal (1) en Vlaming (0)

Dipdum: hoger onderwijs (1) en ander (0)

Contact 4: frequentie mediagebruik andere taalgemeenschap (algemeen)

Contact 1-3: frequentie interregionale contacten (vakantie, vrienden, winkelen)

Contact: overall factor voor interregionaal contact

Reg. Iden. (V16): gespiegelde schaal voor identificatie met België (Morenovraag)

'1 = ik voel me enkel Belg' t.e.m. '5 = ik voel me enkel Vlaming/Waal'

Bever (V48): gespiegelde schaal verdere overdracht van bevoegdheden naar regionale be-
stuursniveau

'0 = alle bevoegdheden federale staat' t.e.m. '10 = alle bevoegdheden voor gemeenschappen
en gewesten'

zoek, vriendenbezoek en winkelbezoek. In tegenstelling tot de gedichotomiseerde weergave in de bovenstaande tabellen is elk van de vier indicatoren gemeten op basis van vijf categorieën gaande van '1 of meerdere keren per week' tot nooit. Hoewel de vier indicatoren aanvaardbaar scoren voor zowel validiteit als interne consistentie, lijkt het meetmodel te verbeteren als we een errorcovariantie tussen vakantiebezoek en winkelbezoek introduceren. Dat is inhoudelijk te verantwoorden, want het gaat hier in de beide gevallen om commerciële interacties die minder wederkerigheid en diepgang impliceren dan bijvoorbeeld vriendenbezoek.

Interessant is alvast dat de indicator voor mediacontact (hoewel die behoorlijk laadt op de algemene contactfactor) zich toch op een onderscheiden wijze verhoudt tot de variabele *regio* dan de andere face to face indicatoren (Regiodum; Wallonië= 1 en Vlaanderen= 0). Walen blijken globaal gesproken frequenter contact te onderhouden met Vlaanderen dan omgekeerd ($b = 0,090^*$). Dat is enigszins te verwachten, gegeven de economisch dominante positie van Vlaanderen. Voor mediacontact geldt daarentegen het omgekeerde. Walen volgen veel minder de Vlaamse media dan omgekeerd ($b = -0,625^{***}$). Mogelijkerwijze is het zogenaamde 'differentiële functioneren van dit item' een uiting van de lagere taalkennis van de andere landstaal in Wallonië. Maar omdat er in de data van 2014 geen indicatoren voorradig waren voor taalkennis, kunnen we dat niet verifiëren. De indicator voor mediacontact blijkt sowieso wel sterker gerelateerd te zijn aan opleidingsniveau dan de andere indicatoren (Dipdum; Al of niet hoger universitair onderwijs=1 en niet-hoger onderwijs= 0). Hogeropgeleiden hebben sowieso al meer contact over de taalgrens ($b = 0,278^{***}$) maar dat geldt eens te meer voor mediacontact (Contact4), want hier is het totale effect b van het onderwijsniveau gelijk aan $0,482^{***}$. Dat effect bestaat uit een indirect effect over de globale contactfactor ($b = 0,265^{***}$) en een direct effect ($b = 0,217^{***}$).

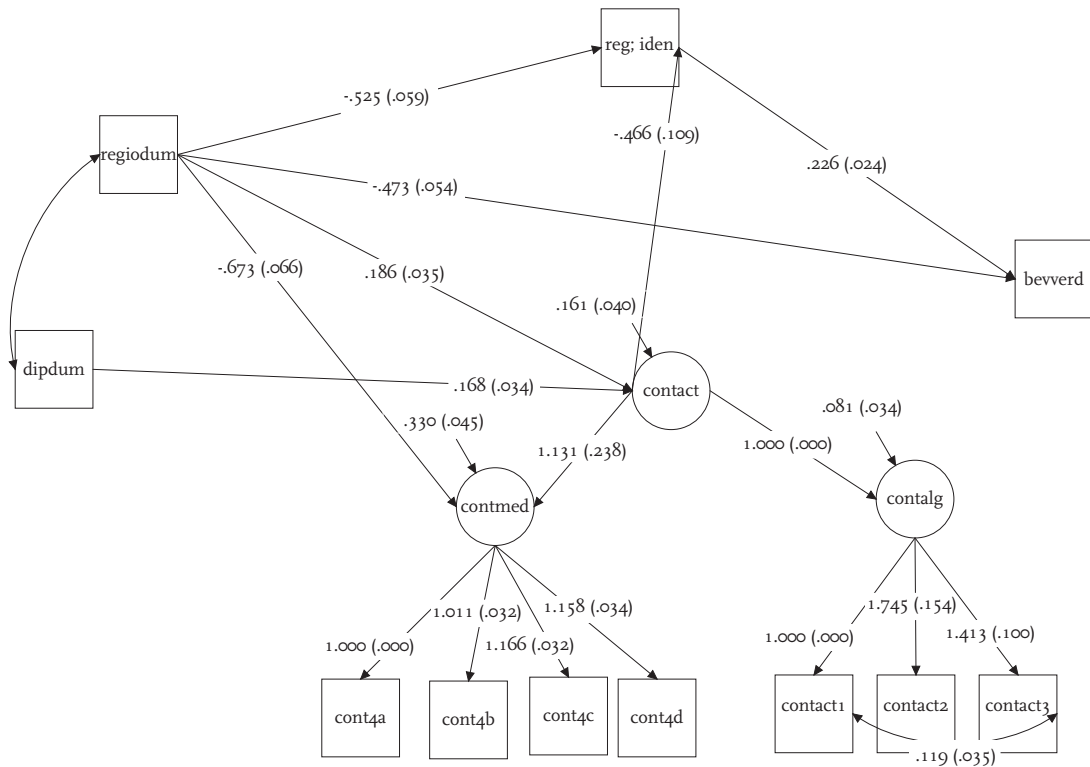
Maar gegeven de aard van de bovenstaande hypothesen gaat onze aandacht in eerste instantie uit naar de structurele effecten van de contactfactor.

Ook het SEM-model voor 2014 pleit onomwonden voor hypothese 4 en de contacttheorie en tegen hypothese 2 en de bedreigingstheorie. We zien immers dat de schaalfactor *contact* een negatief effect heeft ($b = -0,431^{***}$) op de variabele 'Reg Iden'. Die laatste variabele is gemeten op basis van de gespiegelde versie van de zogenaamde Morenovraag met vijf categorieën,

gaande van '1 = ik voel me eerder Belg' tot '5 = ik voel me eerder Vlaming/Waal'. Mensen met frequentere contacten over de taalgrens identificeren zich dus minder met de eigen etnoculturele gemeenschap en voelen zich eerder Belg. In Durkheimiaanse termen zou men dat effect kunnen zien als de motor voor de vervanging van mechanische solidariteit door organische solidariteit. Zoals te verwachten was, zien we dat Walen (Regiodum= 1) zich minder met de eigen etnisch-culturele gemeenschap identificeren dan Vlamingen (Regiodum= 0). De ongestandaardiseerde effectparameter b is hier -0.415^{***} . Voorts zien we dat het effect van een hoger opleidingsniveau op regionale identificatie enkel indirect loopt ($b = -0.120^{***}$) via de contactfactor. Hogeropgeleiden identificeren zich minder met de eigen etnisch-culturele regio, maar enkel omdat ze frequenter contact onderhouden met de andere etnoculturele gemeenschap. Als we vervolgens kijken naar wat we het politieke effect van de contactfactor kunnen noemen, zien we ook opnieuw een bevestiging van de contacttheorie. We meten dat af aan de gewenste bevoegdheidsverdeling op basis van de variabele 'Bevver', die in 2014 wordt gemeten op basis van een enkelvoudige indicator met elf categorieën gaande van '0 = alle bevoegdheden overhevelen naar de federale staat' en '10 = alle bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten'. Ons model wijst uit dat individuen die meer contacten met de andere taalgemeenschap rapporteren, minder geneigd zijn om extra bevoegdheden over te hevelen naar de regio's ('Bevver'). Interessant is dat het hier zowel gaat om een direct effect ($b = -0.223^*$), als om een indirect effect over regionale identificatie ($b = -0.177^{***}$). Het totale effect van contacten over de taalgrens op de neiging om extra bevoegdheden naar de regio's over te hevelen, is dus $b = -0.399^{***}$. Individen die zich minder met de eigen etnisch-culturele gemeenschap identificeren, zijn (zoals te verwachten) ook minder geneigd om extra bevoegdheden over te hevelen naar de regio's ($b = 0.410^{***}$). Ook is er een significant indirect effect van de regio op de bevoegdheidskwestie via regionale identificatie ($b = -0.17^{***}$). Dat neemt niet weg dat er nog een veel groter direct regionaal effect overblijft dat losstaat van identificatie en contact ($b = -0.863^{**}$). Walen zijn beduidend minder geneigd om verder bevoegdheden over te hevelen naar de regio's en dat los van verschillen in identificatie en interregionaal contact. Toekomstig onderzoek zal moeten aantonen in welke mate dat directe effect van de regio eventueel gemedieerd wordt door instrumentele belangen en politieke voorkeuren.

Grafiek 8.2: SEM-model *Le Soir/De Standaard*-data 2007

VARIABLEN:

Regiodum: Waal (1) en Vlaming (0)
 Dipdum: hoger onderwijs (1) en ander (0)
 Contmed: mediagebruik andere taalgemeenschap (tv, radio, kranten, magazines)
 Contalg: interregionale contacten (vakantie, vrienden, winkelen)
 Contact: overall factor voor interregionaal contact
 Reg. Iden.: gespiegelde schaal voor identificatie met België (Morenovraag)

'1 = ik voel me enkel Belg' t.e.m. '6 = ik voel me enkel Vlaming/Waal'
 Bever (V48): gespiegelde schaal verdere overdracht van bevoegdheden naar regionale bestuursniveau
 '1 = alle bevoegdheden federale staat' tot en met '6 = alle bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten'
 België: schaal voor identificatie met België (vgl. Morenovraag)
 Beverd: schaal voor verdere overdracht van bevoegdheden naar regionale bestuursniveau

Het is nu interessant om te bekijken hoe de kaarten zeven jaar geleden lagen. Daarvoor gebruiken we een gelijkaardig tweede model, dat gebaseerd is op de data van de CATI-survey uitgevoerd door TNS voor *Le Soir* en *De Standaard* in 2007. Het model past opnieuw als gegoten [Chi-Kwadraat= 156.475 (v= 38); RMSEA= 0.042 (90% C.I.: 0.035 - 0.048); CFI= 0.981; TLI= 0.973]. Het centrale meetmodel voor contact ziet er evenwel niet helemaal

hetzelfde uit als in 2014 omdat we ditmaal niet beschikken over één algemene indicator voor mediagebruik van het andere taalgebied (zoals contact 4 in het model van 2014), maar wel over vier afzonderlijke indicatoren voor specifieke mediavormen uit het andere taalgebied (respectievelijk televisie, radio, kranten en magazines). Daarom hebben we hier gekozen voor een tweede orde contactfactor met twee onderliggende dimensies: een aparte mediafactor ('Contmed') geïndiceerd op basis van de voornoemde vier media-indicatoren en een aparte face-to-facefactor ('contalg') geïndiceerd op basis van de drie overeenkomstige direct contactindicatoren (vakantie-, vrienden-, en winkelbezoek over de taalgrens). Gezien de afwijkende dimensionaliteit van de contactvariabele in 2007 in vergelijking met 2014 is het niet mogelijk om stringent aan te tonen dat het hier om een invariante meting gaat. Toch beschikken we gelukkig over de achterliggende sociodemografische variabelen *regio* (Regiodum; 1 = Wallonië en 0 = Vlaanderen) en *opleidingsniveau* (Dipdum; 1 = hoger onderwijs en 0 = niet-hoger onderwijs), die ons enige informatie kunnen geven over de criteriumvaliditeit van de contactfactor. In vergelijking met 2014 zien we hier alvast een zeer grote continuïteit. Net zoals in 2014 stellen we vast dat Walen frequenter contacten onderhouden met Vlamingen dan omgekeerd ($b=0.186^{***}$). Eveneens zien we dat de relatie voor de mediafactor tegenovergesteld is ($b= -0.673^{***}$). Walen consulteren minder frequent de Vlaamse media dan omgekeerd. Net als in 2014 hadden hogeropgeleiden in 2007 ook al meer contact met de andere taalgemeenschap ($b= 0.168^{***}$). Kortom: op basis van die externe criteria lijkt het zeer plausibel dat de tweede orde contactfactor uit 2007 equivalent gemeten is aan die van 2007. In die zin lijkt het wel degelijk nuttig om de effecten van de contactfactor op respectievelijk regionale identiteit en steun voor verdere overheveling van bevoegdheden naar de regio's te vergelijken met de overeenkomstige effecten die we in 2014 vonden. Daartoe maken we gebruik van gestandaardiseerde effecten omdat de metingen zich weliswaar binnen dezelfde variatiebreedte situeren, maar een verschillend aantal categorieën tellen. Terwijl de regionale identiteitsvariabele en de variabele met betrekking tot de regionale bevoegdheidsverdeling in 2014 respectievelijk vijf en elf categorieën telt, waren er in 2007 telkens zes categorieën. In de onderstaande tabel staat een overzicht van de relevante, volledig gestandaardiseerde effecten voor respectievelijk 2007 en 2014.

Tabel 8.8: relevante volledig gestandaardiseerde effecten (2007 en 2014)

	2007 Beta	2014 Beta	
Meer interregionaal contact -> minder regionale identificatie	-.19	-.28	H4 bevestigd 2007-2014
Meer interregionaal contact -> minder steun voor verdere regiona- lisering bevoegdheden	NS	-.06	H5 bevestigd 2007-2014

Eerst en vooral stellen we vast dat de invloed van de interregionale contactfrequentie blijkbaar is toegenomen over de laatste zeven jaar en dat terwijl de contactfrequentie over dezelfde periode significant is afgenomen. *De impact van contact over de taalgrens neemt dus met andere woorden toe doorheen de tijd, terwijl de feitelijke contacten afnemen.* Net als bij interpersoonlijke contacten in het algemeen neemt hun impact toe naarmate ze schaarser worden. Individuen die meer contacten met de andere taalgemeenschap rapporteren, waren ook in 2007 al minder geneigd om zich in eerste instantie met de eigen etnisch-culturele groep te identificeren, maar zeven jaar later is het effect toch gevoelig sterker. Individuen die meer contacten met de andere taalgemeenschap rapporteren, waren in 2007 zelfs niet significant minder geneigd om extra bevoegdheden over te hevelen naar de regio's. Er was alleen een indirect effect over identificatie met België (Beta= $-0.19 \times 0.23 = -0.04$). Maar ook dat indirecte effect is duidelijk zwakker dan in 2014. Ook opmerkelijk is dat het directe regionale effect op bevoegdheidsverdeling ('bever'), dat niet te verklaren is door identificatie en contact, in 2007 aanzienlijk kleiner was (Beta= -0.47). De verschillen tussen Vlamingen en Walen waren in 2007 veel kleiner voor wat betreft het overhevelen van extra bevoegdheden naar de regio's. Als we specifieke beleidsdomeinen opnamen in plaats van een enkelvoudige indicator voor bevoegdheidsverdeling, keerde het effect zelfs om. Walen waren in 2007 zelfs meer dan Vlamingen geneigd om specifieke beleidsdomeinen over te hevelen naar het regionale niveau.

8.7 Conclusie

Dat sociaal kapitaal voor het individuele geluk minstens even belangrijk is als financieel kapitaal, is welbekend. Ondertussen meer dan een decennium geleden wees Putnam er trouwens op dat met name het *overbruggende* sociaal kapitaal (*bridging social capital*) cruciaal is in de moderne samenleving. Dat sociaal kapitaal verbindt individuen die uit verschillende maatschappelijke groepen komen. Hoewel Putnam (2007) later zelf kritische geluiden liet horen met betrekking tot de mogelijkheid om contacten tussen verschillende etnisch-culturele groepen om te zetten in overbruggend sociaal kapitaal, blijken contacten tussen Vlamingen en Walen in toenemende mate een dergelijk overbruggend effect te hebben. In dit hoofdstuk toonden we meer specifiek aan dat interregionale contacten belangrijk kunnen zijn voor het voortbestaan van het federale België en de federale solidariteit. Ook stelden we vast dat individuen die frequenter contacten onderhouden over de taalgrens, zich minder identificeren met hun eigen etnisch-culturele gemeenschap. Meer nog dan de arbeidsdeling is interregionaal contact dus mogelijk het hulpmiddel voor Durkheims solidariteitsdynamiek, waarbij de mechanische solidariteit met de ingebeelde gelijken uit de eigen in-groep wordt vervangen door organische solidariteit met de verschillende uit de out-groep. Het is echter opmerkelijk dat de impact van interregionaal contact blijkbaar toeneemt als het enigszins onder druk staat. We kunnen er immers niet naast dat de interregionale contacten bijna op alle vlakken gedaald zijn. In die zin is het niet evident dat beleid, gericht op de stimulering van de Vlaams-Waalse contacten, tot meer organische solidariteit zou leiden in het federale België. Toekomstig onderzoek moet zeker meer aandacht geven aan de eventuele randvoorwaarden van de gunstige effecten van interregionaal contact. Hoe dan ook is het duidelijk dat de variabele ‘interregionaal contact’ een meer centrale plaats verdient in toekomstig surveyonderzoek in onze contreien.